

Конюшевський Олександр Іванович,
аспірант кафедри психології, філософії та суспільних наук
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
orcid.org/0009-0004-2882-6995
olexandrkonyushevsky@gmail.com

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ПРОСТОРУ ТА ДОСВІДУ В АРХІТЕКТУРНІЙ ПРАКТИЦІ

У статті відображено спробу філософсько осмислити простір та досвід в архітектурній практиці. Виявлено важливі аспекти, які допомагають архітекторам не лише створювати функціональні та естетичні будівлі, а й формувати певні філософські, культурні, психологічні контексти та соціальні практики. *Мета дослідження* – здійснити філософський аналіз взаємозв'язку між архітектурним простором та суб'єктивним досвідом людини, а також визначити принципи, які відображаються в архітектурі.

Відповідно до заданої теми поставлено завдання: здійснити філософський аналіз архітектурного простору крізь призму «простір як досвід»; дослідити взаємозв'язок між простором та суб'єктивним досвідом людини; виявити різні архітектурні підходи до формування простору; обґрунтувати, як обмеження простору впливають на архітектурні рішення. З огляду на поставлені завдання, аналізуються приклади творчих підходів та адаптивних архітектурних рішень. Філософське осмислення простору й досвіду в архітектурній практиці є важливим аспектом, який створює нові перспективи для архітектурної практики, сприяючи виникненню більш чутливих, гуманних й адаптованих до потреб суспільства просторів.

У висновках зазначено, що важливо враховувати культурні особливості та історичний контекст у творчому процесі, оскільки це може суттєво вплинути на сприйняття та використання простору. Архітектори мають ураховувати етичні аспекти своїх проєктів: стійкість, доступність і соціальну справедливість. У роботі акцентовано на тому, як обмеження в просторі сприяють пошуку нових форм, матеріалів та технологій, що можуть значно підвищити функціональність й естетику архітектурних об'єктів а також стимулювати до нових креативних підходів.

Ключові слова: архітектурний простір, людина, суб'єкт, досвід, життєвий світ, соціальні практики.

Konyushevsky Oleksandr,
Postgraduate Student at the Educational and Research
Institute of Humanities Vernadsky Taurida National University
orcid.org/0009-0004-2882-6995
olexandrkonyushevsky@gmail.com

PHILOSOPHICAL UNDERSTANDING OF SPACE AND EXPERIENCE IN ARCHITECTURAL PRACTICE

This article reflects an attempt to philosophize space and experience in architectural practice. The article identifies important aspects that help architects not only create functional and aesthetic buildings, but also shape certain philosophical, cultural, psychological contexts and social practices. *The purpose of the study* is a philosophical analysis of the relationship between architectural space and the subjective experience of a human, as well as the definition of principles, which are reflected in architecture.

In accordance with the topic, the following tasks were set philosophical analysis of architectural space through the prism of “space as experience”; study of the relationship between space and subjective human experience; identification of different architectural approaches to space formation; justification of how space constraints affect architectural solutions. Based on the tasks set, examples of creative approaches and adaptive architectural solutions are analyzed. The philosophical understanding of space and experience in architectural practice is an important aspect that opens new perspectives for architectural practice, contributing to the creation of more sensitive, humane, and adapted to the needs of society spaces.

The conclusions state that it is important to consider cultural peculiarities and historical context in the creative process, as this can significantly affect the perception and use of space. Architects should consider the ethical aspects of their projects: sustainability, accessibility, and social justice. The work focuses on how space constraints contribute to the search for new forms, materials and technologies that can significantly improve the functionality and aesthetics of architectural objects and stimulate new creative approaches.

Key words: architectural space, human, subject, experience, life world, social practices.

Вступ. У сучасних умовах, де простір стає дедалі більш обмеженим через урбанізацію та зростання населення, архітектори стикаються з викликом оптимального використання доступних ресурсів. Сучасні філософські концепції сприяють глибшому розумінню архітектурного простору як динамічного та змінного феномену, який формується через взаємодію з людиною. На перший план виходить важливість пошуку нових форм, матеріалів і технологій, що можуть значно підвищити функціональність та естетику архітектурних об'єктів. Тема обмеженого простору як стимулу для креативності в архітектурній практиці має значний потенціал для дослідження. Зазначена тема дослідження вимагає певних завдань.

У статті розгорнуто філософський аналіз архітектурного простору крізь призму концепції «простір як досвід». Досліджується взаємозв'язок між простором та суб'єктивним досвідом людини, зокрема, як архітектура формує сприйняття й сенс перебування в певному середовищі. Також зазначено про важливість виявлення різних архітектурних підходів до формування простору, які можуть створювати різні типи досвіду, включно з емоційним, естетичним та соціальним переживаннями.

Мета дослідження – здійснити філософський аналіз взаємозв'язку між архітектурним простором та суб'єктивним досвідом людини, а також визначити принципи, які відображаються в архітектурі.

Досліджуючи тему філософського осмислення простору та досвіду в архітектурній практиці, особлива увага приділяється поняттям «життєвого світу», «меж» та «структурного порядку», що дає змогу виявляти багатомірність архітектурного простору. Багато авторів зазначають про різні архітектурні підходи до формування простору, які можуть відтворювати осмислені моделі, включно із взаємозв'язком з різними формами людської свідомості. Аналізуючи літературу із заданої теми, обґрунтовується, що обмеження простору впливають на архітектурні рішення, стимулюючи інновації в плануванні та дизайні.

Є різноманітні приклади творчих підходів до проектування малих приміщень, нестандартних житлових і робочих просторів, а також адаптивних архітектурних рішень. Важливим складником у цьому напрямі є значення

простору як досвіду. Методологія дослідження полягає в аналізі та синтезі філософських підходів й архітектурних контекстів у світовій культурі. Вивчається методологія герменевтики та компаративістський підхід соціально-політичного та культурно-історичного чинників у світовій архітектурі. Філософське розуміння архітектурного простору виходить за межі суто функціональних або естетичних аспектів будівель. Філософія дає змогу осмислювати простір як складну систему відносин між матеріальними структурами та людською свідомістю, де архітектура стає засобом вираження певних ідей, цінностей і світоглядів. Одною з ключових філософських складових архітектурного простору є простір як досвід, що і є предметом дослідження.

Простір як досвід визначається як спосіб сприйняття й осмислення навколишнього середовища через людську взаємодію, емоції та відчуття. Це суб'єктивне сприйняття простору, яке формується на основі особистих переживань, соціокультурного контексту й сенсорного досвіду. Наприклад, різні люди можуть по-різному сприймати одне й те саме місце залежно від попереднього досвіду, культурних особливостей чи настрою. Простір як досвід містить не лише фізичні характеристики, як-от розмір чи форма, а й атмосферу, значення, функцію та навіть емоційні відчуття, які виникають при перебуванні в певному місці. Певним чином простір стає чимось більшим, ніж просто фізичне середовище, – це місце, яке набуває сенсу через індивідуальні чи колективні переживання.

В античності мислителі пояснювали архітектуру не просто як знання про будівництво споруд різноманітного призначення, а й простір, який створював унікальний досвід для тих, хто його відвідував. Простір як досвід розглядається в контексті філософських концепцій досократиків. Геракліт, Парменід, Анаксагор, Демокріт намагалися зрозуміти природу всесвіту, особливу увагу приділяли простору. Звертаючи увагу на те, що античні філософи розглядали простір не тільки як фізичне явище, а і як абстрактне поняття, яке пов'язане з досвідом буття та сприйняттям. Наприклад, Геракліт акцентував на постійній зміні та плинності речей, що передбачає динамічне розуміння простору. Парменід, навпаки, стверджував, що

справжнє буття є нерухомим і незмінним, що суперечить звичному досвіду просторової мінливості (Burnet, 1892, с. 83). Філософи, Платон та Арістотель, інтерпретували буття не лише як фізичну структуру, а і як втілення певних ідей та концепцій, що впливали з сприйняття простору, краси та гармонії. Платон, розвиваючи теорію ідеалізму, уважав, що фізичний світ є відображенням ідеальних форм або ідей, які існують поза матеріальною реальністю.

Класичні архітектурні об'єкти символізують втілення ідеальної краси й гармонії. Антропологію та антропоцентризм використовують як певний ключ до цих знань. Пропорції та симетрія могли слугувати візуальною репрезентацією більш високих метафізичних ідей, як-от істина та добро. Платон уважав, що досвід перебування в гармонійному просторі сприяє духовному збагаченню та наближенню до розуміння істинних форм. Арістотель, на відміну від Платона, більше фокусувався на матеріальному світі та його впливі на людину. Він розглядав мистецтво як засіб викликати катарсис – очищення емоцій через переживання. Наприклад, Парфенон, будучи храмом богині Афін, створював простір, де люди могли пережити релігійне піднесення, яке викликало в них почуття величі та благоговіння. Цей досвід був пов'язаний із залученням не лише інтелектуального, а й чуттєвого аспекту сприйняття. Арістотель міг би вважати Парфенон прикладом того, як архітектура здатна культивувати емоційний досвід та сприяти духовному очищенню. Піфагорійці вірили, що у всесвіті є математична гармонія, яку можна побачити в музичних інтервалах, рухах небесних тіл та архітектурі. Використання золотого перетину та інших математичних пропорцій уважали символом цієї гармонії. Для піфагорійців досвід перебування в такому просторі був подібний до контакту з божественним порядком, що пронизує всю природу. Так, античні споруди це не тільки архітектурні шедеври, а й простір, здатний формувати досвід, який втілює філософські уявлення про красу, гармонію та духовне очищення.

Зокрема, Едвард Джонатан Кейсі, відомий американський професор філософії, а саме феноменології, який спеціалізується на питаннях простору, місця, пам'яті та тілесності, досліджує пам'ять та місце як важливі аспекти

нашого існування й ідентичності. Е. Кейсі вважає, що місце – це не просто географічне поняття, а щось, що має глибокий екзистенційний вимір і впливає на спосіб, яким ми мислимо та переживаємо світ. Він розглядає, як філософи різних епох трактували місце, простір та його роль у метафізиці, космології та епістемології. Також автор зосереджується на тому, як концепція місця змінювалась і взаємодіяла з поняттями простору, часу та буття, включно з аналізом давньогрецької думки, де місце мало глибоке значення в контексті космосу та людського досвіду. Привертає увагу фокусування на концепції простору через призму досвіду, приділяючи особливу увагу тому, як сприйняття й розуміння простору змінювалося в історії філософії. Зокрема, обговорюється античний підхід до простору не просто як геометричного або фізичного явища, а як важливого аспекту людського досвіду, що пов'язаний з тілесністю і місцем. Е. Кейсі досліджує, як у грецькій думці простір розглядався через поняття «топос» (τόπος), який більше стосувався місця, ніж абстрактного простору (Casey, 1997, с. 52). Тема досвіду простору особливо акцентується, коли автор обговорює різницю між простором як абстрактним поняттям і місцем як чимось, що має значення для людини, враховуючи тілесний і життєвий досвід. Також показує, як це розуміння еволюціонувало у філософії від античності до сучасності, підкреслюючи зміну акцентів на досвіді та переживанні місця.

Сучасні філософи, розглядаючи класичну архітектуру, акцентують увагу на її здатності створювати унікальний просторовий досвід, який виходить за межі суто архітектурної оцінки. Наприклад, культові споруди античного періоду є не лише прикладом досконалої архітектури, а й місцем, де простір стає частиною людського досвіду, формуючи сенс і значення. Із цього погляду храми можна розглядати як символи могутності держави, які не тільки виконували функцію релігійних центрів, а й здійснювали політичний і соціальний контроль. Анрі Лефевр підходить до аналізу простору з погляду його соціальної та культурної функції. Класичні храми, на його думку, це простір, «вироблений» античною культурою для репрезентації її цінностей та ідеалів. Це не просто споруди, а місця, які формують і закріплюють ідентичність, перетворюючи простір на засіб культурної та соціальної

трансляції (Lefebvre, 2007, с. 169). Сучасні філософи також наголошують на сенсорному досвіді, який відчуває людина, – глядач стає частиною естетичного досвіду. Античні пам'ятники є не лише архітектурними об'єктами, а й символом культурної спадщини, що має універсальне значення. Вони є прикладом того, як простір стає інструментом для передавання цінностей через покоління. Сучасні теоретики підкреслюють, що сприйняття класичної архітектури змінюється залежно від культурного контексту, у якому їх розглядають. Це означає, що може бути усвідомлення не лише як культурної спадщини, а й як простір, що породжує нові інтерпретації в різні історичні епохи. У сучасній філософській думці існує підхід, що антична архітектура не просто надбання історії, а як багатовимірний простір, що формує людський досвід, віддзеркалюючи культурні, соціальні та політичні аспекти античного світу й сучасності.

Простір в античній архітектурі мав особливе значення, адже архітектори того часу формували його як певний досвід для людини. Просторові рішення античної архітектури можна інтегрувати в сучасну практику, пам'ятаючи про філософські роздуми Г.-Г. Гадамера, який розглядає мистецтво як діалог, де архітектура «говорить» із глядачем, формуючи нове значення через спільний досвід. Античні будівлі часто вирізнялися злагодженим масштабом і пропорціями. Наприклад, грецькі храми створювали за принципом «золотого перетину», що забезпечувало гармонійне сприйняття простору. Сучасні архітектори можуть використовувати ці принципи, щоб створювати приємні для сприйняття простори, які не нав'язують себе, а делікатно інтегруються в середовище. Антична архітектура, особливо римська, приділяла велику увагу організації внутрішніх і зовнішніх просторів, часто із чітким поділом на приватні, напівприватні та публічні зони. Сучасні проекти можуть адаптувати цей підхід для створення багатопланових середовищ, що відповідають різним функціональним і соціальним потребам. Антична архітектура враховувала природні особливості місцевості, у якій розташовувалися споруди. Наприклад, храми на акрополях підкреслювали природні обриси гір. Залучення природних елементів в архітектуру й створення інтеграції між будівлею та її природним середовищем допоможе додати

новий рівень до сприйняття сучасних просторів. Наприклад, ордерна система з її колонами, антаблементами та карнизами є символом античної естетики. Сучасна архітектура може осучаснити ці елементи, використовуючи їх як символічні акценти або засоби вираження композиційної ідеї, без прямого наслідування форм. Римська архітектура часто була орієнтована на створення драматичного ефекту – амфітеатри, цирки, тріумфальні арки вражали своєю величчю та масштабом. Використання таких підходів у сучасних громадських просторах може додати ефекту залученості та створити сильний емоційний вплив. Використання світла в античній архітектурі створювало особливу атмосферу в просторі. Наприклад, у Пантеоні у Римі круглий отвір (окулус) у куполі дає можливість світлу проникати всередину й змінювати просторові відчуття впродовж дня. У сучасному дизайні це можна відтворити шляхом використання природного освітлення для підсилення просторових відчуттів.

Застосування цих принципів у сучасній архітектурі може допомогти створювати простори, які поєднують історичну спадщину з актуальними функціональними потребами та естетичними вимогами. Наприклад, у статті «Духовний комфорт і дух міста як урбаністичний феномен» розглядають місто не тільки як просторову, а і як й духовну одиницю, що впливає на якість життя мешканців (Gabrel M. M., Kosmiy M. M., Gabrel T. M., 2023 с. 173). Автори досліджують, як різні аспекти духовності формують міський простір, використовуючи герменевтику та інші наукові підходи для аналізу. Зокрема, обговорюються концепції міського духу, пов'язані з культурними та моральними цінностями, і способи створення духовного комфорту в урбаністичних середовищах, особливо на прикладі архітектури м. Львова.

У вищенаведених прикладах розглядали архітектурні прийоми, що підвели до філософського розуміння впливу на психіку та емоції людини простору та місця. Як простір взаємодіє з користувачами? Як він змінює їхній досвід? Діалог між творцями та споживачами – «глядачами» та сприйняття простору й набуття досвіду в цій площині. Де є космічна палітра всіх барв та відтінків буття і світосприйняття, архітектура створює потужну взаємодію між суб'єктом і простором, завдяки чому

набувається власний досвід. Кожен простір має свої «барви» – відчуття, емоції та асоціації, які він викликає. Архітектура може допомогти розширити цю палітру, створюючи простори, що заохочують до роздумів, досліджень і відкриттів.

Мішель де Серто, французький соціолог та філософ, відомий своїми внесками в галузі культурології, міських досліджень та теорії споживання. Його основна праця «Практики повсякденного життя» («*Les Pratiques de l'existence*»), яка стала ключовим текстом у розумінні того, як люди взаємодіють з культурними та соціальними структурами в повсякденному житті. У цій роботі де Серто досліджує, як звичайні люди використовують різні тактики для навігації та опору домінуючим соціальним структурам і системам влади. Він вводить поняття стратегій та тактик. Стратегії – методи, які використовують владні структури для контролю та організації простору й поведінки, наприклад, плани містобудування, рекламні кампанії, дизайн-код міст. Тактики – способи, якими індивіди та групи використовують простір і ресурси для досягнення своїх цілей, часто обходячи або адаптуючи стратегії влади, як-от прогулянки містом, спонтанні збори та інші публічні заходи, у яких використовують простір полісу або інші локації. У роботі де Серто «Гуляючи містом» автор досліджує, як індивідуальна діяльність та вибір мешканців міста, зокрема звичайна прогулянка містом, стають практиками спротиву стандартним, нав'язаним нормам урбаністичного простору. Гуляння для нього – це не просто пересування від точки А до точки Б, а певний акт «тактики», яким людина створює власні значення й простір у місті, збагачуючи його (De Certeau, 1984, с. 35).

Де Серто також порівнює прогулянки з писемністю: як літературний текст набуває сенсу через читання, так і місто стає «читаним» завдяки досвіду його мешканців. Гуляючи, людина «переписує» місто під себе, обирає свій шлях і розширює простір за межі його планувальних схем. Мішель де Серто суттєво вплинув на сучасні теорії міського життя, культурології та соціології. Його концепції допомагають зрозуміти, як повсякденні дії та практики формують соціальну реальність та впливають на структури влади. «Практики повсякденного життя» стали фундаментом для багатьох

досліджень у галузі культурних студій, міських досліджень та антропології. Де Серто показав, що навіть найзвичайніші дії можуть мати глибокий соціальний та політичний зміст, створюючи нові перспективи для аналізу людської поведінки та взаємодії з навколишнім середовищем (De Certeau, 1984, с. 96).

Досить важливим аспектом досліджуваної теми є обмежений простір як стимул для креативності в архітектурній практиці, що має значний потенціал. У цьому контексті «простір як досвід» стосується сприйняття й переживання простору людиною, що є не лише фізичним, а й психологічним і культурним феноменом. Обмеженість простору часто сприймають як виклик, що потребує нестандартного підходу до проектування, створює нові можливості для творчості, а також сприяє інноваційним рішенням.

Мирослав Попович – видатний український філософ, який зробив значний внесок у дослідження концепцій простору, часу та свідомості. Аналізуючи різні філософські підходи до розуміння простору й часу, дав змогу оцінити їх роль у формуванні людського досвіду. Зокрема, праця «Простір і час у філософії» дійсно важлива для розуміння того, як різні філософські традиції трактують концепції простору й часу. Попович також підкреслює, як ці концепції впливають на людський досвід і пізнання, створюючи нові горизонти для філософської рефлексії. «Людина в системі координат» також продовжує концептуалізацію простору впливав на сприйняття людини і її місце у світі. Попович аналізує, як ці координати впливають на самосприйняття особистості та її місце в суспільстві. Його роздуми – про ідентичність, моральність і цінності, а також про виклики, з якими стикається сучасна людина (Popovych, 2014, с. 37).

Франц Кафка, австрійський письменник німецькомовного походження, зазначив про творчість, що вона починається там, де є обмежений простір. Вона відображає його думку про те, як обмеження й обставини можуть стимулювати творчість та новаторство. Творчість, за його уявленням, розцвітає там, де є певні межі або обмеження, оскільки це змушує людину шукати нові рішення й виходи. Схожі за змістом висловлювання часто приписують різним митцям і мислителям, які підкреслювали роль

обмежень у стимулюванні творчості. Точна її атрибуція може бути невизначеною, але ідея близька до філософії І. Канта. Він уважав простір і час апріорними формами сприйняття, що структурують наш досвід. На його думку, простір є не властивістю самого світу, а формою нашої чуттєвості, яка визначає, як ми сприймаємо об'єкти зовнішнього світу. У його праці «Критика чистого розуму» розглядається поняття простору як умови можливості будь-якого досвіду. Фрідріх Ніцше – німецький філософ, який підкреслював, що перешкоди та страждання можуть стимулювати ріст і творчий розвиток. Він уважав, що справжня сила та краса можуть проявлятися саме через подолання труднощів. І. Стравінський – відомий композитор, який уважав, що обмеження можуть стимулювати творчість і сприяти генеруванню нових ідей. Він зазначав, що свобода мистецтва не в безмежності, а в здатності працювати в межах обмежень. Михайл Чиксентміхайі – психолог, який вивчав творчість і писав про те, що встановлені межі та виклики можуть допомогти людині увійти в стан потоку, де творчість процвітає. Ідея про те, що обмеження можуть бути джерелом натхнення й креативності, також трапляється в працях різних філософів, письменників та художників, серед яких і Віктор Франкл – австрійський психіатр та філософ, автор концепції йогоїтерапії. Він наголошував на тому, що в складних життєвих обставинах людина може знайти сенс і проявити творчий підхід до життя, навіть у стані обмежень та страждань. Сальвадор Далі – іспанський художник-сюрреаліст, який казав, що саме у визначених межах можна досягти найбільшої свободи, адже межі допомагають структурувати думку й спрямовувати творчість у конкретне русло. Жорж Перек – французький письменник, який належав до літературної групи «УЛІПО» (Oulipo), що експериментувала з обмеженнями в літературі. Вони навмисно встановлювали собі певні правила та обмеження для стимулювання творчого процесу. Такі концепції підкреслюють, що обмеження можуть діяти як каталізатор, допомагаючи художникам і мислителям думати нестандартно й шукати нові шляхи виконання завдань. Креативність в умовах обмеженого простору виявляється тоді, коли архітектори працюють з обмеженими просторовими ресурсами, вони

стикаються з потребою максимально ефективного використання кожного квадратного метра. Це може призвести до нестандартних форм, використання мультифункціональних елементів та адаптивних рішень, які змінюються відповідно до потреб користувачів. Такі обмеження можуть стимулювати пошук нових матеріалів, конструкцій і технологій, що дають змогу досягти високого рівня функціональності в мінімальному просторі. У такому контексті можна розглядати простір як досвід: емоційний та сенсорний вимір.

Окрім фізичних параметрів, важливо розуміти, як людина переживає цей обмежений простір. В архітектурі це може проявлятися через використання світла, текстур, кольорів і матеріалів для створення відчуття просторової глибини чи інтимації. Навіть невеликі простори можуть викликати відчуття відкритості або, навпаки, захищеності, що залежить від того, як їх спроектовано. Прикладом в архітектурній практиці з використанням обмеженого простору є мікрорезиденції, де площа може бути всього кілька квадратних метрів, але завдяки функціональному дизайну він забезпечує всі необхідні зручності. Інші приклади містять перетворення промислових зон на житлові чи комерційні об'єкти з мінімальними змінами в конструкції, що вимагає особливого підходу до адаптації. Соціокультурний аспект і контингентний простір як стимул для творчості також пов'язаний з культурними уявленнями про комфорт, особистий простір і стиль життя. У різних культурах є різні стандарти щодо того, що вважається достатнім простором для комфортного життя. Це впливає на підходи до дизайну та способи використання простору в архітектурі: екологічний та економічний виміри. Креативні підходи до обмеженого простору також сприяють сталому розвитку, оскільки такі рішення можуть зменшувати витрати на будівництво та експлуатацію, а також знижувати вплив на навколишнє середовище. Філософський підхід до «простору як досвіду» в архітектурі розглядає простір не просто як фізичний об'єкт, а як динамічний процес, що формується у взаємодії з людським сприйняттям, соціокультурними чинниками та емоційним досвідом. Особливо в умовах обмеженого простору, такий підхід може стимулювати креативність і змінювати стандартні уявлення про те, яким простір має бути на вигляд та як

функціонувати. Людина переживає простір через свої відчуття, рух, уявлення та емоції, і ця взаємодія може бути особливо важливою в умовах обмеженості. Архітектори можуть використовувати цю ідею, щоб створювати простори, які не просто відповідають функціональним вимогам, а й надають унікальні сенсорні та емоційні переживання (Pallasmaa, 1996, с. 42). Обмежений простір – виклик та стимул для креативності. Обмеженість простору, наприклад маленькі квартири чи міські приміщення, може розглядатися не як недолік, а як стимул для креативних рішень. Гастон Башляр у своїй праці «Поетика простору» вказує на те, що навіть маленький простір може стати «всесвітом», який створює необмежені можливості для уяви. Архітектурна практика може скористатися цим, розробляючи інноваційні методи організації простору, які враховують мобільність, трансформацію та адаптивність. Філософія простору також розглядає соціокультурні аспекти, які впливають на те, як ми переживаємо та використовуємо простір. В умовах обмеженого середовища архітектори можуть створювати проекти, які беруть до уваги не лише індивідуальні потреби, а й етичні питання, пов'язані з доступністю, рівністю та екологічною стійкістю. Простір може бути перетворений на місце для соціальної взаємодії або на платформу для інклюзивного використання. Мініمالізм як архітектурна концепція втілює ідею «менше – це більше», де обмежений простір стає стимулом для відмови від надлишкового й концентрації на важливому. Це підхід, який стимулює роздуми про те, як можна максимально ефективно використовувати простір, забезпечуючи функціональність та естетичну привабливість. Такий підхід може слугувати філософським інструментом для переосмислення значення речей у нашому житті. Дослідження в галузі екопсихології та когнітивної науки показують, що обмеженість простору впливає на психологічне самопочуття й може навіть підвищити когнітивну гнучкість та адаптивність. Архітектори можуть створювати середовища, які, з одного боку, відповідають фізичним обмеженням, а з іншого – підтримують ментальне благополуччя, використовуючи кольори, текстури, освітлення та звуки для створення бажаного емоційного впливу. Так, обмежений простір в архітектурній практиці не обов'язково є перешкодою, а може стати джерелом

філософського осмислення та творчих архітектурних рішень, які орієнтовані на комплексний досвід людини. Обмежений простір як джерело стимуляції креативності має глибоке філософське значення, оскільки сприяє розвитку адаптивності та розширенню можливостей людини. Парадокс обмежень є надзвичайно важливим чинником у цьому процесі. Обмеження часто сприймаються як щось негативне, але з філософської боку вони можуть діяти як каталізатор для нових ідей. У межах обмеженого простору креативний потенціал зростає, бо людина змушена шукати нетипові рішення. Наприклад, архітектура малих квартир, мініمالізм у дизайні та цифрові продукти надають нові інструменти для ефективного використання простору. Інтеграція з потребами сучасного суспільства визначає перспективи майбутнього. Сучасне суспільство, що швидко розвивається, потребує динамічних та інноваційних рішень для життя у великих містах з обмеженою територією. Обмежений простір вчить людей максимально використовувати ресурси, що має значення в умовах екологічної кризи та дедалі вищого попиту на житлові приміщення. Це стимулює використання інноваційних рішень, як-от складані меблі або багатофункціональні кімнати, що задовольняє потреби екологічного мислення та стійкості. Філософія мініمالізму та свобода від надлишковості є не тільки окремою концептуальною течією в сучасному мистецтві та житті. Мініمالізм – одна з відповідей на обмежений простір, яка пропонує ідею звільнення від надлишковості. Це не тільки про меншу кількість речей, а й про усвідомлене життя, спрямоване на значущі цінності, зокрема духовний розвиток. Обмеження простору стимулює людей цінувати справжні потреби, зменшувати споживання, що йде в ногу з філософськими поглядами на усвідомленість та сутність життя. Творчість як спосіб пристосування є важливим інструментом в умовах глобалізації. Креативність в обмеженому просторі стає виявом адаптаційної реакції людини на змінні умови. Обмежений простір є ніби викликом, на який людина відповідає нестандартним мисленням і новаторськими підходами, створюючи нові засоби для розв'язання проблем, що в підсумку сприяє саморозвитку. Обмежений простір стимулює креативність через необхідність адаптації та пошук нових можливостей, відповідаючи на потреби сучасного суспільства в екологічних,

практичних і філософських аспектах. Це одночасно обмеження й свобода, яка дає змогу знаходити глибші смисли та цінності.

Окремий приклад цього – Церква Святого Ігнатія, також відома як Церква Світла (Church of the Light), що є знаковою роботою японського архітектора Тадао Андо. Вона розташована в місті Ібаракі, префектура Осака, Японія, і була завершена в 1989 році. Основна концепція цієї церкви полягає у взаємодії світла й темряви, що досягається завдяки мінімалістичному дизайну та використанню простих матеріалів, як-от бетон і скло. Головною особливістю будівлі є хрест, утворений прорізами в бетонній стіні, через які всередину проникає природне світло. Завдяки цьому хрест стає джерелом освітлення, що надає простору духовної атмосфери. Тадао Андо відомий унікальним підходом до архітектури, який поєднує простоту форм із глибокою символікою. Його роботи часто містять взаємодію між природою, світлом і простором, що робить їх упізнаваними й викликає глибокі емоційні переживання. Церква Світла є прикладом того, як архітектура може впливати на сприйняття простору та бути засобом передавання духовного досвіду. Загальна площа споруди – 113 м². Будівля становить собою бетонний кубічний об'єм: 5,9 м завширшки, 17,7 м завдовжки і 5,9 м заввишки. Храм пронизується збоку під кутом 15° самотримальною стіною; вона розділяє простір на дві частини: основне приміщення й притвор. Щоб потрапити з притвору до основного приміщення, потрібно пройти через проріз у стіні. Хрестоподібний проріз, зроблений у протилежній торцевій стіні церкви, уловлює світло, формуючи світловий хрест. Інтер'єр храму нагадує внутрішню частину камери-обскури. Підлога й лави виконані з грубих дерев'яних дошок. Основною особливістю будівлі є хрест, утворений світлом, що проникає через розрізи в стіні. Цей хрест світла створює ефект духовного просвітлення, підкреслюючи значення світла як символу божественності та віри. Т. Андо використовує гру світла й тіні, щоб підкреслити значущість простору та зацентувати на духовному вимірі архітектури. Філософія Тадао Андо полягає в тому, що обмежений простір може стимулювати до креативності, він прагне створити архітектуру, яка не просто функціональна, а й здатна викликати глибокі емоційні та духовні переживання. Його роботи часто містять використання бетону, чистих геометричних форм і мінімального декору, щоб створити відчуття гармонії та спокою. Церква

Святого Ігнатія є яскравим прикладом цього підходу, де простота форми та складність світлового ефекту гармонійно взаємодіють, запрошуючи відвідувачів до роздумів і духовного збагачення.

Висновки. Отже, з огляду на поставлені завдання, можна зазначити: простір у філософії часто розглядається не лише як фізичне оточення, а і як культурний, соціальний та психологічний контексти. Використовуючи практики екзистенціалізму й феноменології, акцентується на досвіді людей у просторі, підкреслюючи, як архітектурні форми можуть формувати або обмежувати наші переживання. Досвід як процес в архітектурі – це не лише візуальне сприйняття, а й тактильне, аудіальне, а також емоційне переживання. Архітектори можуть створювати простори, які активують різні сенсорні відчуття, стимулюючи більш глибоке залучення користувачів. Філософське осмислення простору та досвіду в архітектурній практиці є важливим аспектом, який допомагає архітекторам не лише створювати функціональні та естетичні будівлі, а й формувати певні соціальні, культурні та психологічні контексти, а також створює нові перспективи для архітектурної практики, сприяючи виникненню більш чутливих, гуманних й адаптованих до потреб суспільства просторів.

Важливо враховувати культурні особливості та історичний контекст у творчому процесі, оскільки це може суттєво вплинути на сприйняття та використання простору. Архітектори також мають враховувати етичні аспекти своїх проєктів, як-от стійкість, доступність і соціальна справедливість.

Обмежений простір як джерело стимуляції креативності має глибоке філософське значення, оскільки сприяє розвитку адаптивності та розширенню можливостей людини. Креативність в обмеженому просторі стає виявом адаптативної реакції людини на змінні умови. Обмежений простір є викликом, на який людина відповідає нестандартним мисленням і новаторськими підходами, створюючи нові засоби для розв'язання проблем, що в підсумку сприяє саморозвитку. Стимулює креативність через необхідність адаптації та пошук нових можливостей, відповідаючи на потреби сучасного суспільства в екологічних, практичних і філософських аспектах. Це водночас обмеження й свобода, яка дає змогу знаходити нові, глибші смисли та цінності.

Список використаних джерел:

- Burnet, J. (1892). *Early Greek Philosophy*. London: A. & C. Black, 83.
- Casey, E. (1997). *Space in Greek mind, the Fate of Place: A Philosophical History*. Berkeley: University of California Press, 52.
- De Certeau, M. (1984). *Practices of Everyday Life*. Berkley: University of California Press, 35.
- De Certeau, M. (1984). *Walking in the City*. Practices of Everyday Life. Berkley: University of California Press, 96.
- Габрель, М. М., Космій, М. М., Габрель, Т. М. (2023). Духовний комфорт і дух міста як урбаністичний феномен. *Просторовий розвиток*. № 3, 173.
- Lefebvre, H. (2007). *The Production of Space*. Oxford : BLACKWELL PUBLISHING, 169.
- Norberg-Schulz, C. (1976). *Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture*. New York: Rizzoli International Publications, 20–90.
- Pallasmaa, J. (1996). *The Eyes of the Skin: Architecture and the Senses*. New York: John Wiley & Sons, 15–42.
- Попович, М. (2014). *Людина в системі координат*. Київ : Київський університет, 37.

References:

- Burnet, J. (1892). *Early Greek Philosophy*. London: A. & C. Black, 83.
- Casey, E. (1997). *Space in Greek mind, the Fate of Place: A Philosophical History*. Berkeley: University of California Press, 52.
- De Certeau, M. (1984). *Practices of Everyday Life*. Berkley: University of California Press, 35.
- De Certeau, M. (1984). *Walking in the City*. Practices of Everyday Life. Berkley: University of California Press, 96.
- Gabrel M. M., Kosmiy, M. M., Gabrel, T. M. (2023). *Dukhovnyi komfort i dukh mista yak urbanistychnyi fenomen* [Spiritual comfort and the spirit of the city as an urban phenomenon]. *Spatial development*. № 3, 173 [in Ukrainian].
- Lefebvre, H. (2007). *The Production of Space*. Oxford : BLACKWELL PUBLISHING, 169.
- Norberg-Schulz, C. (1976). *Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture*. New York: Rizzoli International Publications, 20–90.
- Pallasmaa, J. (1996). *The Eyes of the Skin: Architecture and the Senses*. New York: John Wiley & Sons, 15–42.
- Popovych, M. (2014). *Liudyna v systemi koordynat* [Man in the Coordinate System]. Kyiv: Kyiv University, 37 [in Ukrainian].